REVIEW: Marius Lazăr, *Teoria blocului de gheață. Explorări în sociologia relațiilor interetnice*

Alina Branda
Babeș-Bolyai University, Faculty of European Studies
Corresponding author email: alinabranda@gmail.com

REVIEW: Marius Lazăr, *The Ice Block Theory: Explorations in the Sociology of Interethnic Relations*

Abstract: The volume offers an in-depth exploration of ethnic relations in Romania, focusing on the dynamic between majority and minority groups. Structured into three parts, it blends theoretical insights with empirical research, addressing the construction of ethnicity, legal-political ambiguities in minority rights within the EU, and media's role in shaping interethnic perceptions.

Keywords: interethnic relations, social theories, ethnic minorities, interethnic perceptions, media.

Citation suggestion: Branda, Alina. "REVIEW: Marius Lazăr, *Teoria blocului de gheață. Explorări în sociologia relațiilor interetnice*." *Transilvania*, no. 1-2 (2025): 136-138.
https://doi.org/10.51391/trva.2025.1-2.17.

Volumul *Teoria blocului de gheață. Explorări în sociologia relațiilor interetnice* a apărut la Editura Casa Cărții de Știință (Cluj-Napoca), în 2023. E structurat în trei părți: *Majoritari și minoritari în oglinda celuilalt*, *Reacții* și *Anexe statistice*, cărora li se adaugă o consistentă *Bibliografie.* Analiza teoretică este una solidă, configurată în urma lecturilor aprofundate în arealele tematice ale etnicității, relațiilor interetnice și conceptului de minoritate, dar, în egală măsură, construită în urma unor cercetări empirice, a unor studii de caz ce necesitau o anumită structurare, o consecvență a înțelegerii. Consistența demersului sociologic propus de autor este dată și de adecvarea teoriei și metodelor de cercetare la materialul empiric adunat. Modalitatea în care e redactat acest volum, fluența și claritatea expunerii teoriilor și cercetărilor empirice deopotrivă oferă șansa ca această carte să poată fi parcursă cu interes, în primul rând de specialiști în domeniile socio-umane, dar și de un public mai larg, în mod particular interesat de problematica etnică în România, de dinamica socială, de contextele politice și ideologice în care aceasta prinde conținuturi și forme specifice. Cadrul teoretic al volumului, configurat, cum era, de altminteri, necesar, în primul capitol al Părții I, dezvoltă concepte cheie cum sunt: minoritatea, etnicitatea, relațiile și competiția interetnică. Această parte include, totodată, o analiză critică a cadrului juridico-politic descris de „Convenția Cadru pentru protecția minorităților naționale" și „Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare". Deși cele două documente oficiale propun o redefinire a statutului minorităților la nivelul UE, sfârșesc prin a întreține un grad ridicat de ambiguitate, întrucât nu oferă o definiție clară și consecventă a minorității naționale, ceea ce permite statelor să traseze criteriile pentru determinarea existenței unei minorități naționale pe teritoriul lor în funcție de anumite contexte și interese:

> „Al treilea sistem e dat de cadrul juridico-politic actual de reglementare a problematicii minorităților la nivelul Uniunii Europene («Convenția Cadru pentru protecția minorităților naționale» și «Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare»), ce redefinește minoritățile în interiorul unui sistem politic de interdependențe între statele UE și de delegitimare parțială a principiului suveranității naționale, atunci când vine vorba despre statutul minorităților, dar nu este nici acesta lipsit de ambiguități și inconsecvențe"[1].

Analiza componentelor cheie ale etnicității este minuțioasă și clădită atent, accentul căzând pe caracterul relațional, contextual și procesual al acesteia: „Etnicitatea este o realitate construită continuu și, de aceea, este subiect de renegociere și redefinire a consensului social prin care se constituie. Poate fi o componentă colectivă a identității individuale, fiind atât cea care in-formează identitatea, cât și un produs al agregării identificărilor individuale"[2]. De asemenea, ca un preambul al explicitării teoriei blocului de gheață, sunt discutate nuanțat aspecte legate de

1. Marius Lazăr, *Teoria blocului de gheață. Explorări în sociologia relațiilor interetnice* (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2023), 26.
2. Ibid., 35.

interacțiunile grupurilor etnice, de modalitatea în care factorii istorici și sociali le determină, de modul în care procesul de naționalizare și legitimare a drepturilor minorităților e marcat de traume istorice. Autorul subliniază că minoritățile sunt, adesea, considerate produse ale arbitrariului și violenței istorice, fiind create de delimitările teritoriale și deciziile politice în contexte specifice.

Analiza tendințelor duale ale minorităților etnice – efortul coagulării, din nevoia păstrării identității culturale, și, deopotrivă, presiunea adaptării și integrării în cultura majoritară – au dus la analogia cu blocul de gheață, metaforă care dă și titlul volumului de față. Autorul demonstrează că, inclusiv în prezența unor politici active de protecție a minorităților, procesul de adaptare a acestora într-un mediu dominat de majoritatea națională duce la o nivelare graduală a diversității culturale: „Minoritățile din statul etno-național modern suferă în timp un proces de contractare, atât la nivel numeric, cât și în structură, care contribuie (involuntar, adesea, din partea reprezentanților grupului majoritar) la omogenizarea națiunii în favoarea grupului etnic dominant"[3]. Problematica competiției interetnice, manifestată prin lupta pentru resurse și influență între grupurile etnice, fiecare încercând să își maximizeze avantajele și să își consolideze statutul, este, de asemenea, sistematic discutată la nivelul acestei părți a volumului în discuție. Analiza de caz focalizează relațiile româno-maghiare, explicând cum și de ce organizarea și acțiunea maghiarilor sub conducerea UDMR a devenit un model pentru celelalte grupuri etnice, care încearcă să dezvolte strategii similare de revendicare a drepturilor și de păstrare a identității culturale. Celelalte capitole ale primei părți a volumului analizează felul în care tensiunile etnice din Transilvania sunt rezultatul unor procese istorice complexe și al unor politici care au favorizat segregarea și discriminarea, înțelegerea acestor conflicte necesitând o analiză aprofundată a contextului socio-economic și politic, precum și a dinamicilor interetnice în care au fost/sunt produse.

O analiză aparte e dedicată relațiilor interetnice din Ținutul Secuiesc. Capitolul se concentrează pe dinamica raporturilor dintre majoritatea românească și grupul etnic din Ținutul Secuiesc, abordând complexitatea identităților etnice din această zonă și modul în care acestea influențează interacțiunile sociale și politice: „Aici, secuii continuă să se autoreprezinte ca fiind diferiți nu doar de români, ci și de restul maghiarilor – din Transilvania și din afara ei – în proporție considerabilă"[4]. În mod particular, studiul se bazează pe rezultatele unei anchete sociologice realizate de Centrul de Cercetare a Relațiilor Interetnice (CCRIT), în perioada 25 iunie – 5 iulie 2000, în județele Harghita și Covasna. Este subliniat faptul că această cercetare a inclus aplicarea unui chestionar standardizat unui eșantion reprezentativ al populației din regiune, precum și interviuri semi-structurate. La rândul său, capitolul *Semantică socială și etnicitate. O tipologie a modurilor identitare discursive în România* ia în considerare identitățile etnice ca produse ale unor procese de negociere colectivă, influențate de raporturile de forță dintre anumite segmente culturale. Problematica agregării sociale, legitimată prin discursuri și practici, este pusă pe agendă sistematic, autorul alăturându-se opiniei conform căreia nu există națiuni sau grupuri etnice „pure" sau „continue". Nevoia imperioasă a unei abordări reflexive și critice în analiza relațiilor interetnice, dincolo de constructivismul social, angrenată în procesele de înțelegere a modurilor concrete de formare și funcționare a identităților etnice, constituie o temă evidențiată îndeosebi în acest capitol, dar e implicit promovată pe tot parcursul acestui volum.

Aceste perspective teoretice au fost lansate și incluse drept cadre de înțelegere și structurare a materialelor documentate într-o serie de anchete sociologice realizate, între 1997 și 2008, de către Centrul de Cercetare a Relațiilor Interetnice (CCRIT), Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală (CRDE) și Institutul pentru Studierea Minorităților Naționale (ISPMN) : „Încercarea de față intenționează să recompună un tablou al relațiilor interetnice din România, pornind de la câteva anchete sociologice realizate în perioada 1997-2008"[5], focalizând mai ales percepțiile și stereotipurile grupurilor etnice majore (românii, maghiarii și romii), „cât și conceptualizarea politicilor legate de minorități"[6].

Capitolul *Presa locală și climatul interetnic*, prin subcapitolele propuse, analizează rolul presei în formarea și menținerea percepțiilor interetnice, arătând cum și de ce aceasta poate fi un bun instrument de educare a toleranței, dar și un canal de promovare continuă și osificare a stereotipurilor negative și a tensiunilor interetnice. O analiză critică asupra felului în care mass-media poate contribui la administrarea, ameliorarea și chiar transformarea pozitivă a climatului interetnic este recomandată implicit și explicit: „Viața de fiecare zi și sfera științelor sociale bazate pe observație empirică relevă, adesea, împreună, importantul rol jucat de mass-media în formarea și menținerea anumitor stereotipuri politice"[7].

Partea a doua a cărții, *Reacții*, conține deopotrivă reflecții și analize despre modalitățile specifice prin care comunități și indivizi din România răspund variatelor provocări etnice și sociale. Viziunea expusă de autor denotă multitudinea reacțiilor locale, regionale și naționale și, totodată, gradul lor de complexitate. De la nivelul subcapitolului *Cluj 2003 – metastaza ostentației. Ilustrate în alb și negru din Clujul tricolor*, la *Conflicte, stereotipuri*

3. Ibid., 45.
4. Ibid., 112.
5. Ibid., 130.
6. Ibid., 131.
7. Ibid., 193.

și prejudecăți etnice, astăzi și, respectiv, *Un spectacol de teatru documentar plin de miez: Double Bind,* autorul propune o serie de eseuri relaționate de perspective și viziuni ce combină aproapele și departele, observațiile detaliate cu o înțelegere largă a contextului istoric și social. Simbolismul național ostentativ promovat în Cluj la nivelul anului 2003, reflectând tensiunile etnice dintre comunitățile română și maghiară, analiza retrospectivă a expoziției artistice „The Very Best of Red, Yellow and Blue", care a avut loc în Cluj în iunie 2004, tranziția de la idealurile utopice ale Revoluției din 1989 la o abordare mai științifică și pragmatică a problemelor sociale și etnice din Transilvania – toate sunt teme specifice relaționate ingenios prin perspectiva interpretativă comună și prin consecvența cu care un anume cadru teoretic referențial este implicit pus pe agendă. Interesante sunt și modalitățile prin care concepte precum terapia socială și necesitatea acesteia în vederea gestionării traumelor și tensiunilor interetnice, a vindecării rănilor istorice, a construirii unor relații interetnice sănătoase, sunt aduse în discuție, autorul subliniind, și de această dată, importanța dialogului și a înțelegerii reciproce în acest proces de vindecare colectivă (*Cu poporul la psiholog*). Soluții pentru reducerea tensiunilor etnice actuale prin educație adecvată, atent gândită, și prin crearea unor politici publice care să promoveze toleranța și înțelegerea sunt oferite de autor în urma unei analize ce vizează starea actuală a conflictelor și prejudecăților etnice din România. Astfel, problemele care derivă din provocările interetnice actuale sunt atent analizate în capitolul *Conflicte, stereotipuri și prejudecăți etnice, astăzi.* Spectacolul de teatru documentar *Double Bind* intră în atenția autorului, iar interpretarea sa în contextul volumului este una necesară, complementară celorlalte părți și capitole ale cărții. Spectacolul este văzut ca o formă necesară de artă, care nu doar reflectă realitățile sociale, ci mai ales generează reflecții critice, la fel cum artele performative au, în general, un aport semnificativ în identificarea și aprofundarea problemelor sociale (*Un spectacol de teatru documentar plin de miez: Double Bind*): „Elementul inedit din cadrul ediției din 2015 a Festivalului de Film documentar Astra Film Fest de la Sibiu îl constituie inaugurarea oficială a festivalului nu printr-un film de renume, ci cu o piesă de teatru experimental, precum *Double Bind*, oferit de actorii români și maghiari din Târgu-Mureș (text și regie : Reka Kincses și Alina Nelega)"[8].

Partea ultimă a cărții este constituită din *Anexe statistice*: *Răspunsuri la chestionarul anchetei sociologice „Populația județelor Covasna și Harghita. Aspecte ale conviețuirii interetnice"* („Ancheta a fost realizată în perioada 25 iunie – 5 iulie 2000. Eșantion de 1282 de subiecți, reprezentativ pentru populația de etnie română și maghiară, județele Covasna și Harghita, selectați din 40 localități urbane și rurale ale județelor")[9] și, respectiv, *Date asupra consumului mediatic în Transilvania*. Acestea sunt esențiale pentru înțelegerea adecvată a proceselor interetnice din România, pentru aprofundarea lor, și constituie o bază de date foarte importantă pentru sociologi, antropologi, pentru specialiști în domeniul relațiilor interetnice în general. De asemenea, ele ar putea fi utilizate în scopul configurării și implementării unor strategii și politici specifice, care să aibă ca scop gestionarea adecvată a diversității etnice în România. Ancheta aduce informații asupra caracteristicilor demografice și sociale ale populației din județele investigate, structura pe medii de rezidență fiind îndeosebi detaliată, indicându-se distribuția urban-rural, precum și proporția femei-bărbați.

În ansamblul său, volumul *Teoria blocului de gheață. Explorări în sociologia relațiilor interetnice* este foarte bine și atent structurat, cadrele sale teoretice, metodologice, empirice fiind închegate, după cum spuneam anterior, iar complementaritatea lor, bine configurată. O abordare mai detaliată și mai contextualizată a minorităților ar putea fi utilă pentru a înțelege mai bine particularitățile fiecărei minorități, evitând astfel generalizările și depășind întru totul clasificările pragmatice de tipul minorități „mari", „mici" și „alte grupuri". De asemenea, teoria blocului de gheață ar putea fi verificată, validată sau nuanțată prin aplicarea acesteia în cazul altor grupuri etnice angajate în procesul de solidificare și/sau negociere a propriei lor identități culturale, a adaptării și integrării lor în spațiul statului național (sau statelor naționale – în această idee, un cadru comparativ ar putea fi de folos în studii viitoare). În perspectiva extinderii și aprofundării acestei teme și, de asemenea, a aplicării teoriei, ar fi interesant de continuat analizele politicilor recente în ceea ce privește diversitatea etnică și interetnicitatea și, de asemenea, de luat în considerare reconfigurările demografice recente. Cu certitudine, volumul *Teoria blocului de gheață* este o contribuție semnificativă la cercetarea relațiilor interetnice prin prisma unor abordări interdisciplinare, în care antropologia socio-culturală, sociologia, istoria, studiile culturale se regăsesc cu o pondere anume. Analiza științifică minuțioasă redată într-o scriitură precisă e, cel puțin într-o parte a cărții, dublată de o manieră eseistică de redactare. În mod interesant și complex, acestea nu creează o discordanță sau ruptură de stil, ci sunt mai degrabă complementare, se îmbină adecvat și, foarte probabil, oferă cărții șansa de a se adresa unor categorii mai largi de public.

Bibliography

Lazăr, Marius. *Teoria blocului de gheață. Explorări în sociologia relațiilor interetnice* [The Ice Block Theory. Explorations in the Sociology of Interethnic Relations]. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2023.

8. Ibid., 270.
9. Ibid., 272.